

GÜNÜMÜZ EBRU SANATI VE ENDEMİK BİTKİLERİN KULLANILMASI*

Art of Marbling and Use of Endemic Plants

Önder YAĞMUR**
Kadir TUZCI***

Makale Geliş Tarihi: 29.02.2020

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2020

Özet: Geleneksel Türk sanatlarından Ebru, geçmişİ Türk tarihi kadar eski olup başlangıcı bir damla sudan ibarettir. Hayatın ve kâinatın başlangıcına benzeyen Ebru sanatı, sudan müteşekkil yapılanın bir daha yapılmasının imkânsız olduğu bir uygulamaya sahiptir. Ebru sanatı, yoğunluğu artırılarak hazırlanan su üzerinde boyalar kullanarak kendi içerisinde anlam ve kuralları olan bir sanattır. Yoğunlaştırıcı birtakım maddeler ilave etme yolu ile elde edilen yoğun kıvamlı suyun üzerine suda kolayca erimeyecek olan boyaların, özel olarak hazırlanmış belirli ivmelere sahip hareketlerle boyayı sıkıca tutmayıp bırakabilen fırçalarla konsantr su yüzeyine serpilmesi ve bu su yüzeyinde belirli hareketleri boyaya kazandırabilecek yardımcı el aletleriyle boyalara kazandırılan şekillerin bir kağıda aktarılmasıyla yapılmaktadır. İsmiyle müsenna olan yapıışıyla ruh da inkişaf bulan başlangıcı söz gibi duygu gibi yapanın deryada kendini bir katre gördüğü Ebru sanatı bazen kitaba yan kâğıt bazen de bir kitaba cilt olarak vücut bulur. Başlangıcında hat ve cilt sanatlarına üslup farklılığı ve estetik beğeni katması için tercih edilen ebru sanatı, kendisine özgü estetik ve uygulama alanlarının keşfedilmesiyle hat ve cilt sanatlarının yan kâğıdı olmaktan çıkmış temel uygulanma materyali olan kâğıt malzemenin yanı sıra kumaş, deri, cam, keçe, çini-seramik, ahşap, metal ve teknolojinin gelişmesiyle beraber hazırlanan özel yüzeylere uygulanma alanları oluşmuştur. Sanatçısının adını taşıyan ve bu şekilde geliştirilen ebru desen çeşitlerinden bilinenlere Barut Ebrusu (Hikmet Barutçugil), Necmettin Ebrusu (Necmettin Okyay) örnek olarak gösterilebilir. Akkase, Somaki, Hatip, Şal, Kılçıklı, Serpe, Bülbül, Damla, Taraklı, Gelgit, Hatipler, Zemin, Hafif, Dalgalı, Kumlu, Çift Ebru, Battal Ebru, Yazılı Ebru olarak uygulamada daha çok soyut yaklaşımlar sunan ebru çeşitlerinin yanı sıra, bitkisel nesnelere konu nesnesi olarak kendisine seçen ebru çeşitleri de bulunmaktadır. Ebru sanatında lale, karanfil, sümbül ve de papatyanın uygulanması ve sonrasında uygulanan çiçeklerin gelişmesi ve çeşitlenmesiyle Ebru yan kâğıt olmaktan çıkıp münferit levhalar olmaya başlamıştır. Bu çalışmada ebru sanatına konu nesnesi olarak Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “Astragalus Cadmicus” (Mor Geven), “Carduus Lanuginosus Willd” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “Potentilla Anatolica Peşmen” (Alpin Beş Parmak Otu), Vicia Alpestris (Dağ Fiği) seçilmiş ve plastik sanatlar alanında ebru sanatına farklı bir form olarak sunulmuştur. Ebru sanatında herhangi bir çiçeğin birebir görüntüsüyle su yüzeyinde resmedilmesi kolay olmadığından, ebru sanatçısının bu çiçekleri stilize etmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle çiçeklerin belli özellikleri ön plana çıkarılıp, karakteristik özelliklerini vurgulayarak ebru çalışmalarında bu çiçekler stilize edilerek uygulamalar yapılmıştır. Yüzey; hem ait olduğu nesnenin öne çıkan özelliğini, hem de diğer nesnelere ayıran özelliğini ortaya koyması bakımından

* Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından SBA-2018-6632 nolu proje ile desteklenmiştir.

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, oyagmur@atauni.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1022-0931

*** Öğretim Görevlisi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, kadir.tuzci@atauni.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6985-3779

ebru sanatının önemli bir alanıdır. Bu tanımlarla yüzey, kompozisyonun betimlendiği alan olarak önemli bir olgudur. İzleyici yüzey üzerinde görsel gezinmelerle, nokta, çizgi, renk, doku, biçim gibi plastik öğelerle çalışmanın bütününi kavrar. Birlik, çeşitlilik, zıtlık ve denge esası gibi kompozisyon elemanlarıyla sağlanan yüzey organizasyonu, eserin algılanmasında, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir. Ebru sanatının konu nesnesi olan endemik bitki formlarının açık ve pastel tonlarda formun ön plana çıkarılması için hafif ebru tekniğinde hazırlanan zemin üzerinde ritmik veya tek olarak yer alması bireysel iç düzen ve sükunetin temsili durumundadır. Zemin ve bitki formları birbirleriyle planlı olmayan, doğanın doğal serüveni içinde kurmuş oldukları dinamik bir ilişki içindedirler. Türk el sanatları arasında önemli yere sahip olan Ebru/Marbling sanatı 24-29 Kasım tarihleri arasında 190 ülkenin katılımıyla Paris'te gerçekleşen UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası Komite toplantısında 2014 yılında, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası olarak dünyanın ortak miras listesine kabul edilmiştir. Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özelde Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Ebru Sanatı, Endemik Bitkiler

Art of Marbling and Use of Endemic Plants

Abstract: Ebru, one of the traditional Turkish arts, is as old as Turkish history and its beginning is a drop of water. Similar to the beginning of life and the universe, Ebru art has an application in which it is impossible to do what is made up of water again. Marbling art is an art that has its own meaning and rules by using paints on water prepared by increasing its density. The paints that will not easily dissolve in water with a thick consistency obtained by adding some condensing substances, are sprinkled on the concentrated water surface with brushes that can not hold the paint firmly with specially prepared movements, and the shapes brought to the paints by means of auxiliary hand tools that can bring certain movements to the paint on this water surface. It is done by transferring to paper. Ebru, 70% of which is very similar to human biology, is composed of water, and this art, which expands on the boat as much as the creeks and can go to endless shapes and designs, can be defined as the reflection of the soul in the water. The marbling art, which makes the soul start to feel like a word with its construction, which is named after its name, is sometimes a side paper and sometimes a book as a skin. The marbling art, which was preferred for adding style and aesthetic appreciation to calligraphy and skin arts at the beginning, has been the main application material that has ceased to be a side paper of calligraphy and skin arts with the discovery of its own aesthetic and application areas, as well as fabric, leather, glass, felt, tile- With the development of ceramic, wood, metal and technology, application areas have been created on special surfaces prepared. Among the marbling pattern varieties named after his artist and developed in this way, Barut Ebru (Hikmet Barutçugil), Necmettin Ebru (Necmettin Okyay) can be shown as examples. Akkase, Somaki, Orator, Shawl, Fishbone, Serpe, Nightingale, Drop, Scalloped, Tidal, Orator, Ground, Light, Wavy, Sandy, Double Marbling, Battal Marbling, Marbling which offers more abstract approaches in practice, There are also marbling varieties that select herbal objects as subject matter. With the application of tulips, carnations, hyacinths and daisies in the marbling art and the development and diversification of the flowers applied afterwards, Ebru has started to become individual plates instead of being a side paper. In this study, "Astragalus Cadmicus", "Carduus Lanuginosus Willd" and "Potentilla Anatolica Peşmen", Vicia, which are the subject of marbling art, are the endemic plant species in and around Erzurum. Alpestris (Mountain Vetch) was chosen and presented as a different form to marbling art in the field of plastic arts. Since it is not easy to paint on the water surface with an exact image of any flower in the marbling art, the marbling artist had to stylize these flowers. For this reason, certain features of the flowers are highlighted and emphasis on their characteristic features, and these flowers were stylized and applied in marbling studies. Surface; It is an important area of marbling art in terms of revealing both the prominent feature of the object it belongs to and the feature that distinguishes it from other objects. With these definitions, the surface is an important phenomenon as the area in which the composition is depicted. The viewer understands the whole work with visual navigations on the surface, plastic elements such as point, line, color, texture, shape. The surface organization provided with composition elements such as unity, diversity, contrast and balance is important in the perception, analysis and interpretation of the work. The fact that endemic plant forms, which are the subject object of the marbling art, are placed rhythmically or singly on the ground prepared in light marbling technique in order to highlight the form in light and pastel tones, is a representation of individual inner order and tranquility. Ground and plant forms are in a dynamic relationship that they have established in the natural adventure of nature, which are not planned with each other. Ebru / Marbling art, which has an important place among Turkish handicrafts, was accepted to UNESCO's Intangible Cultural Heritage list of the world in 2014 at UNESCO's Intangible Cultural Heritage Intergovernmental Committee meeting held in Paris with the participation of 190 countries between 24-29 November. It was. It is aimed to preserve the cultural value and maintain its sustainability with the subject of traditional arts, especially marbling art with a rich history and rich cultural values in Turkish culture, and the endemic plant species around Erzurum to Ebru art in this study.

Keywords: Cultural Heritage, Marbling Art, Endemic Plants

Ebru Sanatının Tarihçesi

Köklerinin Orta Asya'ya kadar uzandığı düşünülen Ebru sanatının, yapılan araştırmalarla ebru mantığında ilk desenlerin antik çağlara kadar uzandığı görülmektedir. Mısır'da arkeolojik kazılarda ele geçirilen M.Ö. 1365 tarihli bir takım cam şişeler üzerinde taraklı ve gelgit ebrularını anımsatan desenler görülmüştür. Çin'deki tarihi eserlerden Sung hanedanlığından kalma çanak ve çömleklerde de battal ebru tarzına benzeyen tasarımlar bulunmaktadır. Ancak, bu örneklerin geleneksel ebru gibi gelişmiş olmadığını ama benzerlik gösterdiğini vurgulamak gerekir (Kolçir, 2015:2). Türk sanat tarihi içinde köklü bir geçmişe sahip olan Ebru sanatının menşei tam olarak bilinmemektedir. Tarihi bilinen en eski ebru çalışması 1554 yılında Malik-i Deylemi'ye ait yazının (Görsel 1) zemininde bulunmaktadır.

Görsel 1: Malik-i Deylemi'ye ait 1554 tarihli yazının zemin ebrusu, Türk Geleneksel Ebru Sanatına Hoş Geldiniz, <http://www.atolyedem.com/ebru-sanatının-tarihçesi/>, adresinden alınmıştır

Hafif ebru olarak adlandırılan zemin ebrusunun bu sanatta kısa sürede ulaşılabilecek bir aşama olmadığı dolayısıyla, ebru sanatının bu kadar gelişebilmesi için başlangıç tarihinin çok daha eskilere uzandığı düşünülmektedir. Ebru sanatı tarihi sürecinde farklı kültürlerde farklı isimler almıştır. VIII. yüzyılda Çin'de "Liu sha shien", XI. yüzyılda Japonya'da "Suminagashi", XV. yüzyılda İran'da "Ebre", XVI. yüzyılda Hindistan'da "Abar" ismiyle uygulanmıştır (Aritan, 2002:329). XVI. yüzyıldan itibaren Hollanda ve İngiltere'de cilt uygulamalarında kullanılmıştır. XVIII. yüzyıl ortalarına kadar Fransız ve Almanlar, XIX. yüzyıldan itibaren İngilizler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Avrupa'da ciltçilik de kullanılan, hazır boya ile gerçekleştirilen Ebru sanatı, Türkler'de boyası sanatçısı tarafından doğal maddelerle yapılan, çiçek ve yazılı ebruları ile özgün niteliktedir (Elhan, 1998:14).

Ebru sanatı ile ilgili önemli çalışmalardan biri olarak düşünülen “Buntpapier” adlı eserde bu sanatın batı dünyası tarafından bilinmediği, Türklere ait bir sanat olduğu vurgulanmıştır. Bir takım ebru çalışmalarının kağıda mermer görünümü kazandırdığı için “Türk Mermer Kağıdı” adı verilmiştir. Ebru sanatının, çıkış yerinin Türkistan olduğu, İpek Yolu ile İran üzerinden Anadolu’ya ebrî ismi ile geldiği ve gelişimini Anadolu topraklarında gerçekleştiren Türklere ait sanat olduğu belirtilmiştir (Haemmerle ve Hirsch, 1961:37).

Türklerin yazıya özellikle Kur-an yazısına oldukça büyük önem verdiğini belirten Minorsky, Arap alfabesine dekoratif özellik kazandırarak değer katanların Türkler olduğunu ve Ebru sanatının Türkler tarafından icat edildiğini iddia etmiştir (Aritan, 2002:332).

İpek yoluyla Orta Asya’dan Anadolu’ya gelmiş olan Ebru sanatının, tarihsel seyrinde, XVI. yüzyıl sonlarında vefat eden Şebek Mehmed Efendi tespit edilen en eski Ebru ustası (Aritan, 1999:447) olarak literatüre dahil edilmiştir. Ebru sanatı ustalarından bazıları şunlardır; 1773 tarihinde vefat etmiş Ayasofya Camii Hatibi Mehmet Efendi, 1846 yılında vefat etmiş Özbekler Tekkesi Şeyhi Sadık Efendi ve kardeşi Salih Efendi, oğulları Nafiz Efendi ve Hezarfen İbrâhim Edhem Efendi (1829-1904), Hezarfen İbrâhim Edhem Efendi’nin öğrencilerinden Sami Efendi (1838-1912), Aziz Efendi (1871-1934) ve Necmeddin Okyay (1883-1976), Necmeddin Okyay’ın oğulları Sami Okyay (1910-1933) ve Sacid Okyay (1915-1999) (Begiç, 2015:590; Aritan, 1999: 447-449; Serin 2008:101-102). Ebru sanatının gelişiminde katkıları olmuş önemli ustalardır. Necmeddin Okyay’ın öğrencilerinden Mustafa Düzgünman (1920-1990), Ebru sanatını en iyi icra eden ve kendinden sonra devamını sağlayacak birçok öğrenci yetiştirmiş önemli Ebru sanatçısıdır. Onun klasik tarzından ayrılmayan öğrencileri M. Fuad Başar (1953-) ve T. Alpaslan Babaoğlu (1957-) ustalarından icazet alarak bu sanatı sürdürmektedirler. Son dönem Ebru sanatçıları içerisinde; “Timuçin Tanarlan (1943-), Niyazi Sayın (1927-), Hikmet Barutçugil (1952-), Yılmaz Eneş (1960-), Sadrettin Özçimi (1955-), Nusret Hepgül (1920-), Feridun Özgören (1942-), Ahmet Çoktan (1962-), Sabri Mandıracı (1963-) ve Peyami Gürel (1959-)” (Serin, 2008:102). Geleneksel çizgiden çıkmamakla beraber çağdaş anlamda ebru sanatını farklı alanlara taşımışlardır (Begiç, 2015:591).

Ebru Sanatı ve Yapımı Hakkında Genel Bilgiler

Türk el sanatları arasında önemli yere sahip olan Ebru/Marbling sanatı 24-29 Kasım tarihleri arasında 190 ülkenin katılımıyla Paris’te gerçekleşen UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası Komite toplantısında 2014 yılında, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası olarak dünyanın ortak miras listesine kabul edilmiştir (<https://hometurkey.com/en/attractions/unesco-intangible-cultural-heritage-in-turkey>). Türk Dil Kurumu, Ebru sanatını; “Kâğıt süslemeciliğinde kire, kola gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine, neft yağı ile sulandırılmış boya damlatılarak yapılan ve kâğıda geçirilen süs” ve

“Kâğıt süslemeciliğinde kullanılan, motifli boyama yöntemi” olarak tanımlamıştır (<http://tdk.gov.tr/>). Ebru, normal suyun belli oranda öd suyu ile karıştırılarak hazırlanan yoğunlaştırılmış su üzerine doğal boyaların fırça ya da birtakım araçlar ile serpiştirilerek suyun yüzeyinde oluşan desenli katmanın kâğıda aktarılmasıyla (Görsel 2) gerçekleştirilen bir sanattır (Derman, 1977:11; Çoktan, 1992:15; Barutçugil, 2001:17, Özçimi, 2010:27).

Görsel 2. Ebru Yapım Aşaması, Ebru Teknesinde Hazırlanan Ebru Çalışmasının Kağıda Aktarılması, Bahtiyar Ebru Evi, <http://www.bahtiyarebruevi.com/index.php?p=29>

Ebru yapımı için temel olarak kağıt, boya ve kitreli suya ihtiyaç vardır. Kitre, geven (astrogalus) adı verilen bir bitkinin gövdesinden elde edilen, kağıda kolayca geçmesi için boyayı su yüzeyinde tutan bir malzemedir (Elhan, 1998:3). Ebru sanatında ya topraktan elde edilen ya da bitkilerden elde edilen ve suda erimeyen doğal boyalar kullanılmaktadır. Suyun üzerinde boyaların çökmeden kalabilmesi için terbiye edilmesi gerekmektedir. Koyun veya sığırların safra kesesinden elde edilen öd suyu ebru sanatı uygulamalarında önemli ara malzemelerdendir. Ebru sanatında su üzerine boyanın serpiştirilmesi işlemi, sapı gül ağacı dalından, ucu at kılından olan (Her Telden, 2010:60) ve sanatçının kendisi tarafından yapılmış fırçayla beraber uygulayıcının pratikliğini sağlayan birtakım malzemelerle gerçekleştirilir. Öncelikle, renkli boyalar suyun üzerine ebrunun türüne göre serpiştirilir ve ebru tarzının gerekliliğine göre birtakım araçlar kullanılarak şekillendirilir, su yüzeyi ve kağıt arasında hava boşluğu olmayacak şekilde dikkatlice yerleştirilen kağıt tekne-

den çekilir ve böylece ebru deseni suyun yüzeyinden kağıda aktarılmış olur (Görsel 3).

Görsel 3. Ebru Yapımı, Boyaların Kıvamlı Su Yüzeyinde Şekillendirilmesi, Suyüzü Ebru Atölyesi, <https://suyuzu.com/ebru-sanati-ile-tanisin>

Ebru sanatında kullanılan boylarla beraber diğer yardımcı malzemeler, ebru uygulamasının yapılacağı üsluba göre farklılık göstermektedir. Başlangıçta kağıt üzerine yapılan Ebru sanatı, günümüzde kumaş, ahşap, deri, tuval, çini, seramik, duvar kâğıdı, strafor gibi çok çeşitli malzemeler kullanılarak yapılmaktadır. Boya, malzeme, zemin materyalindeki farklılıklar Ebru sanatının kaliteli gerçekleştirilmesi için çok daha fazla çalışma ve araştırma gerektirmektedir. Teknolojik gelişmeler ve tüketici beklentilerindeki değişmelerle birlikte kağıt ile başlayan Ebru sanatında günümüzde bilgisayar teknolojileri ve çeşitli baskı teknikleri kullanılmaktadır. (Özkul, 2016:28).

Ebru Sanatı Konu Nesnesi Olarak Endemik Bitkiler

Dünyada zengin bitki çeşitliliğiyle Türkiye coğrafyası (Çetinkaya ve Yıldız, 2018:483; Çakılcıoğlu ve Türkoğlu, 2010:172; Polat ve Satıl, 2012:626) sahip olduğu farklı iklim ve topoğrafik (Özer, 2016: 340) özellikleriyle çok sayıda bitki türünün yetişmesine olanak sağlamaktadır (Yılmaz ve Karahan, 1999:95)

Türkiye toprakları yaklaşık 12.000 bitki taksonu ve bunun içerisindeki 3/1'lik endemik oranı ile Dünya'da önemli ülkelerden biridir. Bu kadim coğrafyanın bitki çeşitliliğine yönelik araştırmalar birkaç yüzyıl öncesine uzanmakta bunların ilki ise Joseph Pitton de Tournefort tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Pierre Edmond Boissier ve Peter Hadland Davis (Şenkul ve Kaya, 2017:110) Türkiye coğrafyası florasına dair çalışmalar gerçekleştirmiş, günümüzde de hem lokal hem de Türkiye ölçeğinde flora çalışmaları sürdürülmektedir.

Türkiye coğrafyasının sahip olduğu flora çeşitliliği ile ilgili yapılan çalışmalar arasında endemik bitki türlerin önemi farklıdır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar içerisinde endemik bitki türlerinin “varlığı”, “doğal ortam özelliklerinin değerlendirilmesi”, “korumada öncelikli türlerin ve alanların belirlenmesi”, “tanıtılması”,

“toplanması”, “kullanımları”, “tarihsel süreçteki yerleri”, “illere göre dağılışı” gibi çalışma başlıkları ön plana çıkmaktadır (Şenkul ve Kaya, 2017:110)

Türkiye'nin endemik bitki türlerinin 7 coğrafik bölgesine göre dağılımı incelendiğinde, Akdeniz Bölgesi sahip olduğu endemik bitki türleriyle ilk sırada yer alırken Güneydoğu Anadolu Bölgesi sahip olduğu endemik bitki türüyle son sırada bulunmaktadır. Coğrafik bölgelerin sahip olduğu endemik bitki türleri sayısı Akdeniz Bölgesi 862, Doğu Anadolu Bölgesi 471, İç Anadolu Bölgesi 335, Karadeniz Bölgesi 277, Ege Bölgesi 171, Marmara Bölgesi 102, Güneydoğu Anadolu Bölgesi 64 ve toplamda 2282 şeklindedir (Akpinar Külekçi ve Bulut, 2016:96).

Erzurum ve çevresinin coğrafik durumu bitki taksonu ve bu takson içerisinde endemik bitki çeşitliliği yönünden zengin bir flora oluşturmuştur. Erzurum ve çevresinde nispeten farklı olan bu vejetasyon 2700-3000 metre yükseklerde alp çayırları ve alp çiçekleri olarak kendini göstermektedir (Karahan, Özgökçe, Ünal ve Karabacak, 2007:11).

Bu çalışma literatürde isimleri; Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “*Astragalus Cadmicus*” (Mor Geven), “*Carduus Lanuginosus Willd*” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “*Potentilla Anatolica Peşmen*” (Alpin Beş Parmak Otu) (Karahan ve diğerleri, 2007:35-47) seçilmiş ve plastik sanatlar alanında ebru sanatına farklı bir form olarak sunulmuştur.

Gülgiller (Rosaceae) familyasından Alpin Beş Parmak Otu (*Potentilla Anatolica Peşmen*) otsu hayat formuna sahip 1900-3000 metre yüksekliklerde görülen endemik (Türkoğlu, 2017:87) bitki sınıflandırmasında yer almaktadır. Yılın 6-7-8-9. aylarında çiçeklenme görülen bitkinin rengi limon sarısı ile hardal sarısı arasında bir sarı (Görsel 4) renktedir. Ebru sanatında herhangi bir çiçeğin birebir görüntüsüyle su yüzeyinde resmedilmesi kolay olmadığından, ebru sanatçısının bu çiçekleri stilize etmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle çiçeklerin belli özellikleri ön plana çıkarılıp, karakteristik özelliklerini vurgulayarak ebru çalışmalarında bu çiçekler stilize edilerek uygulamalar yapılmıştır (Görsel 5).

Görsel 4. Potentilla Anatólica Peşmen

Görsel 5. Potentilla Anatólica Peşmen bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCI, 202

Yüzey, nesnenin iki boyutlu uzantısı (Erzen, 1997:1958), iki boyutlu olgu ya da iki boyutlu bir biçim olarak tanımlanmaktadır. Üzerinde iki boyutlu çalışmaya imkan veren yüzey düzlemsel olabileceği gibi, eğrisel de olabilmektedir (Sözen ve Tanyeli, 2003:258). Yüzey; hem ait olduğu nesnenin öne çıkan özelliğini, hem de diğer nesnelere ayıran özelliğini ortaya koyması bakımından (Kısaoğulları Cançat, 2016:22) ebru sanatının önemli bir alanıdır. Bu tanımlarla yüzey, kompozisyonun betimlendiği alan olarak önemli bir olgudur. İzleyici yüzey üzerinde görsel gezinmelerle, nokta, çizgi, renk, doku, biçim gibi plastik öğelerle çalışmanın bütününe kavrar (Bigalı, 1999:322-363). Birlik, çeşitlilik, zıtlık ve denge esası gibi kompozisyon elemanlarıyla sağlanan yüzey organizasyonu, eserin algılanmasında, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir (Atalay, 2002:94-97). Kıvamlı su yüzeyinde çiçeklerin orantısal kompozisyonları (Çalkanoğlu, 2017:273) zor olsa da sanatçı plastik bir değer olarak oran ve orantıya dikkat ederek, Erzurum Kargapazarı Dağı zirvesi ve çevresinde 2881 metre yükseklikte Geven familyasından olan “Astragalus Cadmicus” (Karahana ve diğerleri, 2007:35-47) (Mor Geven) (Görsel 6) bitkisinden esinlendiği ebru çalışmasını oluşturmuştur (Görsel 7).

Görsel 6. Astragalus Cadmicus

Görsel 7. Astragalus Cadmicus bitkisi-nden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2020

Ebru sanatının bir diğer önemli plastiği renk uyumu da ebru çalışmalarında sanatçının dikkatle üzerinde durduğu bir durumdur. Renk kombinasyonları, zemin ile ilişkisi, kullanılan renk veya renklerin çalışılan çiçeğe uygunluğu, genel olarak renk espası ebru sanatçısı için önem teşkil etmektedir. Ebru sanatında çiçeklerin kullanımı çok önemlidir. Çiçeğin görünüşü bütün olarak mı yoksa kesit olarak mı resmedilecek, çalışılan çiçek yapraklarından ayrı düşünülmeceğinden dolayı, nasıl bir desenin hazırlanacağı gibi sorular uygulama öncesi tasarım aşamasında ebru ustası tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Ebru sanatının konu nesnesi olan Papatyagiller (Asteraceae) familyasından, Erzurum Palandöken Dağı zirve lokasyonunda 2781 metre yükseklikte bulunan “Carduus Lanuginosus Willd” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) (Görsel 8) endemik bitki formlarının açık ve pastel tonlarda (Derman, 1977:25) formun ön plana çıkarılması (Begiç, 2015:595) için hafif ebru tekniğinde hazırlanan zemin üzerinde ritmik veya tek olarak yer alması bireysel iç düzen ve sükunetin temsili durumundadır. Zemin ve bitki formları birbirleriyle planlı olmayan, doğanın doğal serüveni içinde kurmuş oldukları dinamik bir ilişki içindedirler (Görsel 9).

Görsel 8. “Carduus Lanuginosus Willd”

Görsel 9. “Carduus Lanuginosus Willd” bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCI, 2020

Temelinde doğa ile birlikteliğin söz konusu olduğu, farkındalığı pek az olan Baklagiller (Fabaceae) familyasından Erzurum Palandöken Dağı ve çevre lokasyonlarında 2351 metre yükseklikte bulunan *Vicia Alpestris* (Dağ Fıği) (Görsel 10) (Gürsoy ve Macit, 2017:407) endemik bitkilerin konu nesnesi olarak ebru çalışmalarında estetik objeye dönüşebileceği düşünülmektedir. Zeminde kullanılan renk semboliktir. Dolayısıyla, ebru uygulamasında zemin rengi toprağa gönderme yapar şekilde daha hafif renk ve daha rastlantısal harekettedir. Kompozisyonlar temel olarak hafif renklendirilmiş zemin dokuları üzerine doğada bilinen formlardan kısmen soyutlanarak genellikle tek form halinde endemik bitkinin var oluşunu ve insanla ilişkisini sorgular durumdadır (Görsel 11). Sanatçı ebru çalışmalarında zeminde renk olarak tercihinin yanında kullanmış olduğu üslup ile tarihsel veya kültürel geçmişe sahip olduğunun ifadesi içindedir. Böylece çalışma sanatla gerçek arasında (Germaner, 1977:14) yerini alır (Görsel 7).

Görsel 10. *Vicia Alpestris*Görsel 11. *Vicia Alpestris* bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2020

Sonuç

Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden olan “*Astragalus Cadmicus*” (Mor Geven), “*Carduus Lanuginosus Willd*” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “*Potentilla Anatolica Peşmen*” (Alpin Beş Parmak Otu), *Vicia Alpestris* (Dağ Fiği) bu çalışmada geleneksel Türk sanatlarından ebru sanatının konu nesnesi olarak yorumlanmış ve plastik sanatlar alanına farklı bir form olarak Ebru sanatının çıktıkları olarak sunulmuştur. Kadim bir Türk sanatı olan ebru sanatı bu tarz ve konu malzemeleriyle Türk kültürüne doğrudan katkıda bulunurken, turizm sektörü gibi alanlara da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özeld Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği ve ebru sanatına farklı konu malzemeleri sunmakla zenginlik katacaktır.

KATKI BELİRTME: Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından SBA-2018-6632 nolu proje ile desteklenmiştir.

Kaynakça

- Akpınar Külekçi, E., Bulut, Y. (2016). Oltu ve Olur İlçelerinde Peyzaj Değeri Taşıyan Bazı Yerörtücü Bitkilerin Flora Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 6(1), 95-105.
- Arıtan, A. S. (1999). Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, 441-469.
- Arıtan, A. S. (2002). Türk Ebru Sanatı, (Editör: Hasan Celal GÜZEL), *Türkler Ansiklopedisi*, XII, 328:340, Ankara, Nadir Kitap.
- Atalay, C. (2002). Resim Sanatında Yüze Organizasyonu ve Plan Araştırmaları, *Anadolu Sanat Dergisi*, 13, 93-104
- Barutçu, H. (2001). *Suyun Rüyası Ebru*, İstanbul, Ebristan Yayınları
- Beğiç, H. N. (2015). Unesco Dünya Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Geleneksel Türk Ebru Sanatı'nda Yeni Yorumlar, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 37, 587-605.
- Bigalı, Ş. (1999). *Resim Sanatı*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları
- Bilgili, B. (2018). *Geleneksel Çini Sanatı ve Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı, Türkiye'nin Unesco Değerleri ve Turizm Potansiyeli*, Eğitim Yayınevi Yayını, Konya
- Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, I. (2010). An ethnobotanical survey of medicinal plants in Sivrice (Elazığ-Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 132 (1), 165-175.
- Çalkanoğlu F. (2017). Ebru Sanatında Natüralist Çiçek Ressamlığı, *Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi*, Sayı 1, s.273
- Çetinkaya, N., Yıldız, S. (2018). Erzurum'un Yenilebilir Otları ve Yemeklerde Kullanım Şekillerine Yönelik Bir Araştırma, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* Cilt: 2, Sayı: Ek.1, 482-503, E-ISSN: 2602-3008
- Çoktan, A. (1992). *Türk Ebru Sanatı*, İstanbul, Emekçi Matbaası
- Derman, M. U. (1977). *Türk Sanatında Ebru*, İstanbul: Ak Yayınları
- Ebru, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d8629a0d82410.13-003086, Erişim Tarihi: 21.09.2019

- Ebru Yapım Aşaması, Bahtiyar Ebru Evi, <http://www.bahtiyarebruevi.com/index.php?p=29>, adresinden alınmıştır.
- Ebru Yapımı, Boyaların Kıvamlı Su Yüzeyinde Şekillendirilmesi, Suyüzü Ebru Atölyesi, <https://suyuzu.com/ebru-sanati-ile-tanisin>, adresinden alınmıştır.
- Elhan, S. (1998). Türk Ebru Sanatı: Tarihçesi, Yapım Teknikleri, Ebrucular, Ankara: Murat Kitap ve Basım Yayın
- Erzen, J. N. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul, Yem Yayınları
- Germaner, S. (1977). 1960 Sonrası Sanat, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- Gürsoy, E., Macit, M. (2017). Erzurum İli Meralarında Doğal Olarak Yetişen Farklı Baklagil Yem Bitkilerinin Nişpi Yem Değerlerinin Belirlenmesi, Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi (32), 407-412. ISSN: 1308-8750 (Print) 1308-8769 (Online)
- Haemmerle, V. A., Hirsch, O. (1961). Buntpapier, München: Verlag Georg D.W.Callwey
- Her Telden, (2010). Suyun Üzerine Yazma Sanatı Ebru. Gün Işığı Dergisi, Mayıs, 59-62.
- <https://hometurkey.com/en/attractions/unesco-intangible-cultural-heritage-in-turkey>
- Karahan, F., Özgökçe, F., Ünal, M., Karabacak, O. (2007). Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler, Mega Ofset Matbaacılık, Erzurum
- Kısaoğulları Cançat, A. (2016). Görsel Sanat Eğitiminde Yüzey Teknikleri Ve Anlam Problematiği, Sanat Eğitimi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 19-36.
- Kolçir, O. C. (2015). Ebru Sanatında Akkase Tekniği ve Farklı Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı.
- Özçimi, M. S. (2010). Ebrû, İstanbul, Bilim Kültür ve Sanat Derneği Yayınları
- Özer, H. (2016). Erzurum Çevresinde Doğal Yayılış Gösteren Salvia Türleri ve Tıbbi Özellikleri, Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 25 (özel sayı-2), 340-345.
- Özkul, K. (2016). Baskı Endüstrisinde Ebru Sanatı Uygulamaları, 5.Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, 04-06 Kasım, 27-42, İstanbul
- Polat, R., Satıl, F. (2012). An Ethnobotanical Survey of Medicinal Plants in Edremit Gulf (Balıkesir – Turkey). Journal of Ethnopharmacology, 139 (2), 626-641.

- Serin, A. Y. (2008). Geleneksel Türk Ebru Sanatında Kronolojik Gelişim Süreci İle İlgili Bir Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 26, 97-105.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2003). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Şenkul, Ç., Kaya, S. (2017). Türkiye Endemik Bitkilerinin Coğrafi Dağılışı, Türk Coğrafya Dergisi (69), 109-120, Basılı ISSN 1302-5856 Elektronik ISSN 1308-9773
- Türk Geleneksel Ebru Sanatına Hoş Geldiniz, Malik-i Deylemi'ye ait 1554 tarihli yazının zemin ebrusu, <http://www.atolyedem.com/ebru-sanatinin-tarihcesi/>, adresinden Alınmıştır
- Türkoğlu, M. (2017). Iğdır'ın Biyoçeşitliliği ve Doğadaki Besin Zinciri, T.C. Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ajans-Türk Gazetecilik Matbaacılık İnş. San. A.Ş., ISBN : 978-605-9550-09-3
- Yılmaz, H., Karahan, F. (1999). Alpin Bitkilerin Korunması ve Yararlanma Olanakları, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 30 (1), 95-103.